

PREDPISI O OBRTRNIKIH, PROSTIH POKLICIH IN TRGOVCIH V STATUTIH MESTA TRSTA

MIROSLAV PAHOR

Statuti mesta Trsta so edini v severni Istri, ki nam dajejo nekaj določil o obrtnikih, prostih poklicih in trgovcih v času, ko se je mestno statutarno pravo pojavilo in razvijalo. Medtem ko je navadno v vseh statutih zelo podrobno obdelana oblast in uprava, je zelo redko kaj napisanega o obrtnikih in svobodnih poklicih, tako da predstavljajo tovrstni tržaški predpisi za severno Istro pravzaprav neko izjemo, ki jo je vredno upoštevati, kajti obrti so bile eden izmed temeljev mestnega gospodarstva ne samo v Trstu, temveč tudi v drugih krajih. Zato ni razumljivo, zakaj na primer Piran in Izola nimata o obrtnikih skoraj ničesar, medtem ko ima Trst celo vrsto predpisov, ki so sicer enostranski, a vendar so. Enostranski so zato, ker nikjer ni rečeno, kakšni so bili pogoji, na podlagi katerih je mogel človek stopiti v vrste obrtnikov, pod kakšnimi pogoji je delal in koliko časa se je moral učiti vajenec in kasneje pomočnik itd.

Nekateri tržaški statuti imajo v primeri s piranskimi mnogo pomanjkljivosti. Civilno pravo je v Piranu veliko bolje obdelano in tudi jasnejše kot v Trstu. Toda če oba statuta primerjamo, bomo videli, da so piranski v odnosu do tržaških pomanjkljivi pri drugih nič manj važnih vprašanjih, kot je civilno pravo. Po vsem tem lahko rečemo, da se mestni statuti severnih istrskih mest nekako dopolnjujejo. Če je imel Trst izdelane in zapisane predpise o obrtnikih in svobodnih poklicih, s tem še ni rečeno, da so ti isti predpisi veljali tudi v Kopru, Izoli in Piranu, temveč lahko rečemo, da so se v teh mestih ravnali po ohranjenih pravnih običajih, ki so bili tržaškimi zelo sorodni in katerih se jim ni zdelo vredno zapisati in uzakoniti. Če je torej Trst te predpise zapisal, pomeni, da so bili tam običaji mnogokrat kršeni, kar je seveda predstavljalo nevarnost za ves gospodarski red mesta. Tako se nam je v srednjeveškem Trstu ohranil skoraj popoln seznam obrti in svobodnih poklicev, kar je v drugih mestih pomanjkljivo.

Predpise, ki so jih tako zapisali tržaški mestni očetje sredi XIV. stoletja, ločimo v tri glavne skupine. V prvo spadajo vsi predpisi o obrtnikih, ki obravnavajo mesarje, gostilničarje, mlinarje, kruharice in peke, torklarje, kovače, zlatarje, krojače, suknarje, čevljarje, mizarje, zidarje, brivce in zdravnike. V drugo štejemo predpise o poklicih, ki obravnavajo zdravnike, notarje, ribiče,

mornarje, solarje, kolone, hlapce, dekline, prostitutke in zvodnice. V tej skupini so posebno vprašanje koloni, ki bi pravzaprav med poklice ne spadali, toda ker jih predpis skoraj izravnava s solarji in ker so oboji omenjeni v istem predpisu, jih je treba uvrstiti prav sem. Tretjo skupino tvorijo predpisi o trgovcih, ki jih statuti obravnavajo posebej.

Seveda bi mogli v drugo skupino uvrstiti še marsikateri pojem, ki bi v današnji dobi predstavljal donosen poklic. Navajam kot primer mešetarje, ki na sejmih mnogo zaslužijo z mešetarjenjem. Toda takrat so bili v Trstu to voljeni občinski uradniki, to je organi občinske uprave. Volil jih je veliki svet, zaprisegli so jih mestni sodniki.¹ Prav tako so spadali v mestno upravo advokati, plačani uradniki, ki so jih imenovali in zaprisegli sodniki.² Isto se dogaja tudi nekaterim notarjem in drugim poklicem.

Naš namen je podati na kratko pregled vseh predpisov srednjeveškega Trsta o obrtnikih, trgovcih in ljudeh, ki so se preživljali s svojim delom v raznih poklicih. Izključujemo vse tiste poklice, ki so bili v sklopu mestne uprave. V ta namen nam bo služila 2. izdaja tržaških statutow, ki jo je leta 1727 v Vidmu tiskal Giambattista Fongarini. Da gre za 2. izdajo, potrjuje Fongarini sam, ko v uvodu pravi, da so mu »ukazali ponatisniti občinske predpise plemenitega mesta Trsta«. Omenjamo to izdajo, ker je popolnejša od kasnejše Kandlerjeve, a tudi zato, ker je tiskana v dveh jezikih, v latinskem in italijanskem. Statuti so po tej izdaji razporejeni v štiri knjige, od katerih vsebuje prva oblastno-upravni, druga civilni, tretja kriminalni, četrta pa gospodarsko finančni zakonik. Poleg tega je ta izdaja važna tudi zato, ker vsebuje v dodatku vse reforme statutow, ki so jih izvajali avstrijski vladarji od leta 1551 vse do leta 1682. Ne smemo pa misliti, da je razporeditev v Fongarinijevem tisku nastala po njegovi volji in presoji. Ne, izde-

Mesar

Gostilničar

lana je bila že v rokopisu. Po drugi strani bi bilo zmotno misliti, da je ta originalna razporeditev popolnoma v skladu z vsebino posameznih knjig, kajti tu in tam le poznamo majhne odstopke od določenega pravila, kot na primer postavitev v glavnem vseh obrtnikov, izrazito gospodarskih ljudi, v prvo knjigo, medtem ko so nekateri poklici, ki bi bolj spadali drugam, v četrti knjigi ali kje drugje.

Zaradi lažjega pregleda smo vse omenjene predpise razdelili v tri skupine, po katerih jih bomo tudi obravnavali.

PRVA SKUPINA: OBRITNIKI

Statuti začenjajo z *mesarji*. Mesar ni smel zaklati nobene živali, ne da bi prej poklical enega izmed sodnikov ali provizorjev. Ta se je moral osebno ali po odposlancu udeležiti zakola, vendar ni smel dovoliti, da se zakolje nezdrava žival in prodaja njeno meso. Vse živali so morale biti zaklane v mesnici in tam so morali mesarji tudi prodajati meso.

Mesarji, pravi dalje predpis, smejo prodajati meso vola, kastriranega ovna, jagnjeta, kozliča in kastriranega prašiča, ne smejo pa prodajati mesa krave, ovna, kozla, bika, svinje ali nekastriranega prašiča, ne da bi prej odkrito povedali kupcem, katere vrste živali je meso, ki ga kupujejo. Mesarji dalje niso smeli odirati zaklane živali z zračnim pihanjem, niti namazati ali strojiti kože ene živali z mastjo ali lojem druge. Če so prodajali ovnovo ali kozlovo meso, niso smeli odrezati ali kako drugače odstraniti moda, dokler ni bilo vse meso prodano. Glave niso smeli prodajati skupaj z ostalim mesom, temveč posebej.

Na dan, ko je bilo dovoljeno jesti meso, so bili mesarji dolžni imeti v prodaji toliko mesa, kolikor ga je mesto potrebovalo. Prodajati so ga morali vsakomur, ki ga je želel kupiti. Svoje delo so morali opravljati na dveh pultih ali klopeh, na katerih so morali imeti obvezno dva sekalca, t. j. pomočnika. Delati so morali v javni mesnici, ki je morala biti čista in brez vsakršne umazanije. Ka-

kršenkoli prekršek omenjenih določil se je kaznoval s 5 lirami globe. Kazen za obsojenega pomočnika ali vajenca je moral plačati gospodar.

Vsak mesar je bil pod kaznijo 3 malih lir globe dolžan prodajati po točnih merah. Ovaditi ga je smel le eden izmed občinskih redarjev (cavaliere), ki mu je bilo treba verjeti na prisego. Ovaduh je zaslužil pol globe. Redar je imel pravico tehtati meso samo v primeru, če ga kupec še ni nesel v kakšno hišo in ne dalje kot 150 korakov od mesnice. V primeru ovadbe so morali sodniki soditi brez procesa in to potem, ko so krivca poklicali samo enkrat.

Cena mesa se je po predpisu določala po dogovoru med mestom oziroma Velikim svetom in mesarji. Predpis o mesarjih vsebuje še določilo, ki je bilo očitno dodano ali spremenjeno potem, ko se je Trst predal Habsburžanom. To določilo pravi, da morajo mesarji prodati kapitanu ali njegovemu nabavljaju toliko ledvic, kolikor jih potrebuje za svojo mizo. Kapitan in nabavljajč nista smela ledvic prodajati ali darovati. Če je kaj ledvic mesarjem ostalo, so jih ti smeli po odredbi sodnikov prodajati meščanom. Vsak sodnik je smel ves čas svoje službe kupiti le po štiri ledvice, le če se je v kaki tržaški gostilni mudil kak ugleden tujec, so smeli sodniki odrediti, da se nekaj ledvic proda omenjeni gostilni. Ledvic niso smeli prodajati dražje od drugega mesa.³

Toliko nam predpis pove o mesarjih. Niti besede pa ni o učni dobi, o pravicah in dolžnostih pomočnikov itd. Poudariti je treba, da predvideva predpis, da so mesarji lahko tudi strojili kože, torej opravljali *strojarsko* obrt.

Statuti nadaljujejo z *gostilničarji in krčmarji*. Očitno so oblasti pogostoma zasačile gostilničarje pri goljufijah, kajti predpis najprej zaščiti kupca s tem, da določa prave mere, ki morajo imeti občinski žig. Za osnovno vinsko mero določi predpis boco in pravi: »Boca je točna, če 144 boc napolni eno urno. Enako je urna točna, če vsebuje ne več ne manj kot 144 boc. Gostilničar, ki bi imel goljufive mere ali v njih prodajal, naj se kaznuje s 5 lirami globe. Proti njemu naj se postopa, kot predvideva predpis o goljufih. A čeprav omenjeni predpis določa kazen 10 lir, naj za primer vina velja manjša globa, t. j. 5 lir.« Če pa je gostilničar goljufal z »železnim ključem«, za katerega pravi predpis, da je neke vrste goljufiva mera, so ga kaznovali z globo 10 lir.

V prvem in drugem primeru je bil postopek za ovadbo naslednji: Občinski redar ali kak drug uradnik, ki se je hotel prepričati,

Mlinar

Oljar

ali je kupec dobil pravo mero, je moral poklicati gostilničarja in v prisotnosti vsaj ene priče vprašati kupca, ali ni popil ali polil nekaj kupljenega vina. Če je kupec prisegel da vina ni polil ali popil, je moral redar ali kak drug uradnik izmeriti kupljeno vino s pravilno mero. V primeru slabe mere je gostilničarja obtožil in prejel polovico zneska globe. Isto se je zgodilo, če gostilničar ni hotel biti prisoten pri omenjeni kontroli. — Če je kupec odrekel prisego ali odgovor na vprašanje, ali je vino popil ali polil, in če je skušal na drug način prikriti resnico, so ga kaznovali s 5 lirami globe; polovico globe je prejel tožitelj, kateremu je bilo verjeti, če je imel vsaj eno pričo. Če je kupec odgovoril, da je nekaj vina popil ali polil oziroma kako drugače onemogočil ugotovitev resnice, ga je bilo vseeno mogoče obtožiti. Tak primer pa je predpis prepustil kriminalnemu sodniku, ki je odločil, ali je to bilo storjeno nalašč ali ne. Sledila je obsodba ali oprostitev.

Ko so mestni očetje tako obračunali z goljufivimi merami, nadaljuje predpis o gostilnah, krčmah in osmicah takole: »Kdor bi hotel prodajati vino na drobno, naj pokaže dacarju sod, da ga izmeri, kot je povedano v četrti knjigi in sicer v poglavju o velikem vinskem dacu.« (To poglavje prepoveduje prodajo vina na drobno, če ni dacar prej soda izmeril. Globa za prekršek je znašala 10 lir. Če je dacar izmero zavlačeval, ga je k temu delu prisilil eden izmed sodnikov s pretnjo plačila globe.⁴) Ko je dacar sod izmeril, je moral gostilničar razobesiti znamenje, ki je mimoidočim povedalo, da je tam gostilna, oziroma, da se tam prodaja vino. Vino je moral prodajati vsakomur, dokler ga ni zmanjkalo. Prekršek proti tem določilom se je kaznoval z 10 lirami globe. Iz istega sode je gostilničar smel prodajati vino tudi na debelo, tj. po urnah. V tem primeru je moral poklicati dacarja, da je zabeležil količino na debelo prodanega vina, ker se od tako prodanega vina ni plačeval dac.⁵

Nobena gostilna ali osmica ni smela biti odprta od tretjega zvonjenja stražarskega zvona do prvega zvonjenja zvona pri sv. Justu. V tem času se ni smel zadrževati v gostilni ali osmici noben meščan ali prebivalec mesta razen gostilničarja ali prebivalca tiste hiše. Kršilca tega določila so kaznovali s 40 soldi globe. Ovadil ga je lahko dacar, občinski redar ali kapitanov poveljnik straž, ki je za to zaslužil polovico globe. Ovadbo je moral poslati nemu izmed mestnih sodnikov, ki je krivca obsodil brez procesa, potem ko ga je zaslišal samo enkrat. — Ob vsakem času je moral gostilničar dovoliti

vstop v lokal dacarju velikega vinskega daca in kapitanovemu poveljniku straž. Na njuno zahtevo je moral gostilničar na svoje stroške izmeriti posodo, kjer je bilo vino za prodajo na drobno. Gostilničar, ki je kupil vino za drobno prodajo, je moral v roku 15 dni plačati gospodarju ceno in dacarju dac. Če tega ni zmožal, so ga zaprli v občinske zapore, kjer je ostal, dokler ni plačal. Toda to se je smelo zgoditi, samo če ni imel nepremičnin. Če jih je imel, so ga s silo privedli v občinsko hišo, od koder ga prav tako niso pustili, dokler ni plačal ali dokler niso prodali na dražbi njegovih nepremičnin. Isto se je lahko zgodilo s premičninami, toda šele potem ko so bile uradno ocenjene.

Ceno vinu določajo statuti na tri črne bece oziroma na 18 bagatinov za boco in to pod kaznijo 10 lir globe za vsak prekršek. Cena je bila po presoji prodajalca lahko tudi nižja, nikakor pa ne višja.⁶ Toda noben gostilničar ni smel prodajati vina po en sold (12 bagatinov) boco, če ga ni plačal manj kot 5 lir (100 soldov) urno in to v prisotnosti mešetarja, ki so ga za to določili sodniki. Kazen za tak prekršek je znašala 25 lir globe. Podobno je bilo za vino, ki ga je gostilničar prodajal po 5 becov (dva solda in pol ali 30 bagatinov) za dve boci, če ga ni kupil za manj kot 6 lir in pol (130 soldov) urno. Vino, ki so ga prodajali po 3 solde za boco, je moralo biti kupljeno za manj kot 8 lir (160 soldov) urna. Vse to pod kaznijo 25 lir globe. Glede cene vina je bilo treba verjeti prisegi prodajalca oziroma proizvajalca vina. Ta je bil dolžan ceno prijaviti pod kaznijo, ki jo je navadno določil sodnik.

Če je dacar velikega vinskega daca sumil, da je gostilničar prodajal vino, mešano z vodo ali pokvarjeno s kakšno drugo mešanico, je moral v prisotnosti prič vzeti vzorec in ga v spremstvu gostilničarja nesti h kriminalnemu sodniku. Ta je poklical dva izvedenca, ki sta po zaprisegi povedala, ali je vino pristno, ali mešano z vodo ali drugo mešanico. Če sta ugotovila, da je vino mešano z vodo ali pokvarjeno, je bil gostilničar

Kovač

Zlatar

kaznovan z globo 25 lir. Ta se je kazni rešil, če je dokazal, da je kupil že pokvarjeno vino in če so izvedenci to dognali s primerjavo. Tedaj so kaznovali tistega, ki je vino prodal gostilničarju. V obeh primerih je dacar dobil polovico zneska globe. Z isto kaznijo so kaznovali gostilničarja, ki dacarju ni dovolil pokusiti vina ali ga odnesti h kriminalnemu sodniku ali je kakor koli to poskušal preprečiti. Z globo 10 lir so kaznovali tudi gostilničarja, ki je kupil in pripeljal kakršnokoli količino vina brez dovoljenja dacarja velikega vinskega daca. — Končno določa predpis o gostilničarjih, da ne sme noben direkten proizvajalec vina odpreti lastne gostilne ali osmice. Kazen za prekršek so prepuščali volji in presoji kapitana.⁷ Razmerje za plačevanje daca je določal predpis o velikem vinskem dacu.

Po vrsti sledijo *mlinarji*. Z njimi opravi predpis zelo na hitro. Določa jim samo, da smejo za mletje zaračunati petnajsti del teže vsega tega, kar bodo mleli. Poleg tega si ne smejo zaračunati kala žita ali moke. Prekršek je smel prijaviti vsakdo in mu je bilo verjeti na prisego. Za tak prekršek je veljala globa 10 lir. Ovaduh je prejel polovico zneska.⁹ — Kaj so mleli? V poglavju o dacu na uteži je seznam, ki navaja med drugim tudi pšenico, rž, oves, proso, lečo, bob in druge stročnice.¹⁰

Po važnosti obrti je treba nadaljevati s *torklarji* ali oljnimi mlinarji. Oljarstvo je bilo ena izmed pglavitnih gospodarskih panog v mestu, zato se mestni očetje upravičeno ustavljajo pri torklarjih več kot pri drugih obrtnikih. Gospodarji torkelj ali oljnih mlinov v Trstu ali na njegovem ozemlju so morali imeti v mlinu dve meri, ki so jih imenovali polovnjaki (mezeni ali mezzeni). V merah sta morali biti dve železi; prvo je bilo položeno na zgornji rob čez sredino, drugo je stalo na sredini dna in se je dotikalo zgornjega tako, da ni padlo.¹¹ Poleg obeh polovnjakov so morali imeti v lokalu še mero urne, libre in devetih liber, ki so jo imenovali devetnjak (novino). Vse te mere so morale biti vsako leto pred praznikom sv. Andreja potrjene od dacarja mer in uteži ter žigosane z občinskim žigom. Za posest nepravilne mere so torklarja kaznovali z

globo 10 lir. Obtožil ga je lahko dacar ali eden od občinskih redarjev, katerima so verjeli na prisego. Če so torklarju dokazali, da je on ali njegov sluga ali član njegove družine nepravilne mere tudi uporabljal, so ga kaznovali z globo 50 lir.

Ko so torklarji ali njihovi delavci in hlapci prevzeli od meščana ali prebivalca mesta olive v predelavo, so jih morali najprej izmeriti v polovnjakih tako, da so jih izravnali do zgornjega konca navpičnega železa, ne da bi jih količkaj stiskali. Preden so jih pričeli mleti, so morali to ponoviti v prisotnosti gospodarja ali njegovega pooblaščenca. Pridobljeno olje so morali pripeljati gospodarju na dom. Kot plačilo je smel torklar ali njegov delavec obdržati samo deseti del pridobljenega olja. Če je vzel več, kot je bilo dovoljeno, so ga kaznovali s 25 lir globe. Za obsodbo je zadoščala ovadba z eno pričjo, pri čemer so ovaduhu priznali pol zneska globe in jamstvo tajnosti. Torklar in njegovi delavci in hlapci so morali vsako leto pred začetkom dela priseči pred mestnimi sodniki, da bodo svoje delo opravljali vestno in brez goljufij. Kdor ni prisegel, je plačal 25 lir globe; ovaduhu so verjeli na prisego. Za obsojenega slugo ali delavca je moral plačati globo gospodar torkle.

Administratorji cerkve sv. Justa so morali vsako soboto postaviti v lokale torkel svoje posode, da so jih torklarji napolnili z oljnimi tropinami. Tako nabrane tropine so prihodnjo soboto ponovno stisnili in pridobljeno olje predali cerkvi. Od vsake urne takega olja so dobili delavci ali hlapci oljarja 20 soldov. Gospodar je moral voditi dnevnik, v katerem je beležil vse sobotne količine olja, in jih prijaviti sodnikom. Ti so ob svojem času morali zapisati omenjene količine pri enem od občinskih pisarjev in sicer zato, da bi bilo mogoče imeti pregled tudi nad tem dohodkom cerkve.

V torkli ni smela ostati več kot ena urna iztisnjenih tropin. Vse so morali odpeljati najmanj miljo daleč od mesta. Kazen za prekršek je znašala 100 malih lir. Z isto kaznijo so kaznovali torklarja, ki je tropine odlagal na javne in privatne prostore v mestu. Po končanem delu so morali gospodarji torklo popolnoma očistiti.

Za torklarje je važna še ena uredba, ki pa je edinstvena v vsej knjigi statutov. Gre za uredbo, po kateri torklarji, bodisi v mestu ali na deželi, niso smeli sklepati družabništva med seboj. Gospodarji oljnih mlinov zato nikoli niso imeli cehovskih in podobnih združenj.

Zadnje določilo predpisa govori o higieni. Torklarji so morali dobro paziti, da voda in

Suknar

Mizar

drugi odpadki pri mletju niso škodovali meščanom.¹²

Kot je videti, so za torklarje predvidene največje kazni. To je najboljši dokaz, da je občina pripisovala oljarstvu veliko važnost.

S kovači opravijo statuti kar na kratko. Rečeno je samo, da morajo opravljati svoje delo z vso vestnostjo in zvestobo svojemu poklicu. V primeru, da bi pokvarili kakšno železo ali ranili kakšno žival, »naj bodo prisiljeni poravnati škodo«. Sledi še kratek stavek, da je kovačem prepovedano žgati oglje na ozemlju mesta in občine Trst.¹³ Iz tega se da sklepati dvojje: prvič, da so tržaški kovači žgali oglje izven občinskih meja na ozemlju goriških grofov ali devinskih gospodov (v Beneški Istri ga verjetno niso smeli), drugič, da so oglje kupovali od kraških ogljarjev. Katera možnost je verjetnejša, ni znano, menimo pa, da so se ti kovači posluževali obeh.

V knjigi statutov sledi predpis o zlatarjih, krojačih, suknarjih in čevljarjih. Za opravljanje prvih treh obrti so se morala položiti zadostna jamstva. Kdor tega ni storil, je bil kaznovan z globo 10 lir in zaprt v občinske zapore, dokler ni plačal globe. Jamščina za zlatarsko obrt je znašala 100 lir, za suknarsko in krojaško pa 50 lir; položila se je v denarju ali v poroštvo imovitejših oseb. V obeh primerih je moral to zabeležiti v svojo knjigo eden od občinskih pisarjev. Zapisano je moralo biti, da poroki jamčijo le za tiste dolgove, ki bi nastali izključno zaradi opravljanja obrti. Če se je eden od porokov hotel poroštvo odreči, je moral obrtnik predložiti drugega. Če ga ni predložil takoj, so ga zaprli v občinske zapore in na običajnih mestih razglasili upnikom, naj se v roku 3 dni zglasijo pri sodniku. Če se ni nihče oglasil, so obrtnika izpustili, ni pa smel nadaljevati obrti, dokler ni predložil novega poroka. Če so se upniki zglasili, je bil obsojen na plačilo dolgov in izpuščen iz zapore, ko je vse poplačal. V vseh teh primerih je odločal en sam sodnik brez procesa in sicer potem ko je po potrebi sklical prizadete stranke. — Kar zadeva čevljarje, so morali delati pošteno brez goljufije in niso smeli imeti kož na javnih cestah, na pročelju svoje hiše, na mestnem obzidju in pri javnih vodnjakih. Kože so lahko napenjali samo ob vodi, na kraju, imenovanem Zudecche. Čevljarji niso smeli prodajati čevljev iz konjskega in oslovskega usnja. Prekršek so na ovadbo kaznovali s 3 lirami globe, od česar je polovica pripadla ovaduhu. Vso zadevo je opravil en sam sodnik brez procesa.¹⁴

Predpis o mizarjih in zidarjih določa, da ne smejo odreči svojega dela naročniku, ki

je lahko plačal. Brez naročnikovega dovoljenja niso smeli prenehati z delom, preden ni bilo dovršeno. Ni jim bilo dovoljeno začeti nobenega dela, ki bi bilo v škodo javnosti ali privatnikov. V tem primeru so smeli delati le z dovoljenjem sodnikov ali privatnika, na čigar škodo je delo šlo. Poleg sodnikov so smeli dovoliti tako delo tudi mestni vikar in pa providurji. Prekršek je kaznoval eden od sodnikov z globo 5 lir; škodo so morali seveda povrniti. Svoje delo so morali zidarji in mizarji začeti zjutraj ob sončnem vzhodu in končati ob sončnem zahodu. Za delovni dan so smeli računati poleti (od 1. marca do 1. oktobra) 24 soldov, pozimi (od 1. oktobra do 1. marca) pa 20 soldov. Če so bili pri naročniku tudi na hrani, je bila njihova dnevna mezda za 8 soldov manjša. Niti kapitan niti drugi oblastni organi mesta jih niso smeli prisiliti, da bi delali za nižjo mezdo. Plačnega dela niso smeli odreči,¹⁵ zato pa so bili prosti tlake in robote, to je neplačanega dela. Ti dve določili pričata, da je bilo povpraševanje po zidarjih in mizarjih zelo veliko; treba jih je bilo zaščititi pred neplačanim delom, ker bi jih v nasprotnem primeru odtegnili od njihovega pravega dela, od obrti. To je moglo mestu le škodovati.

Brivce imenujejo statuti obenem z zdravniki. Pravzaprav je govor o zdravnikih, ki so bili v občinski službi plačani uradniki z brezplačnim stanovanjem, tudi o brivcih in kirurgih, med katerimi so bili vsaj prvi obrtniki. O brivski obrti sami pa v statutih ni govora. Navedemo naj le to, kar nam predpis o njih pove: »In končno, da bi zločini ne ostali nekaznovani, hočemo in ukazujemo, da morajo vsi kirurgi in brivci v roku enega meseca po nastopu svojega dela pod kaznijo 10 lir globe prisesti pred mestnimi sodniki, da bodo ovadili, t. j. prijavili kriminalnemu sodniku vse ranjence s krvavitvijo, ki jih bodo obvezali. Pri tem morajo kolikor mogoče upoštevati ime, priimek in domovino povzročitelja rane kakor tudi ranjenca obenem s krajem in časom zločina ter značaj

Čevljar

Kruharica

rane.¹⁶ Nič drugega. Niti to ni jasno, ali izenačujejo kirurge z brivci, ali je bil kirurg brivec sam z ranocelnštvom kot svojim drugim poklicem. Ni brez podlage mišljenje, da gre za dva pojma in sicer za posebno zvrst zdravnikov, ki so opravljali ranocelniško službo kot mestni ranocelniki (pri čemer je ugovarjati le to, da jim statuti ne določajo plače), in brivce, ki so bili obenem ranocelniki.

Preostane nam še edina obrt, kjer so imele glavno besedo ženske, to so *kruharice*. Ta predpis navajamo v celoti: »Če bi katera ženska hotela izvrševati kruharsko obrt, t. j. mesiti in prodajati kruh, naj se v osmih dneh po izvolitvi novih sodnikov javi na magistratu in se jim predstavi ter pove svoje želje. To naj zapiše eden od občinskih pisarjev, ženska pa naj priseže, da hoče svojo obrt izvrševati vestno in pridno ter brez goljufije. Ko to opravi, postane kruharica za naslednje štiri mesece. Ves ta čas ne sme podkaznijo 10 lir globe opustiti svoje obrti. Tudi če bi globo plačala, jo lahko sodniki prisilijo, da nadaljuje svojo obrt do izteka štirih mesecev. Kruharice morajo jamčiti, da bodo plačale žito, ki ga bodo dobile od občinskega fontika (fonticum, fontego), kakor tudi globe, na katere bodo obsojene. Kruh morajo peči tako, da bo imel vsak hlebec tisto težo, ki jo bodo določili občinski oskrbniki ali redarji. Če bi tako ne bilo, naj plačajo 3 male lire globe in izgube ves tisti kruh, ki ne bi imel prave teže. Tak kruh naj se razdeli med revne jetnike in med reveže bolnice sv. Justa. Kruh naj se prodaja na tistem delu trga, ki se imenuje kruharna. Vsaj ena od kruharic mora tam ves dan prodajati kruh. Če bi se kdaj primerilo, da bi kruha zmanjkalo, naj se vse kruharice kaznujejo s 5 malimi lirami globe. Premalo pečen kruh sodniki lahko zaplenijo in prav tako pošljejo jetnikom v zapore in Kristusovim revežem.¹⁷ Moko smejo kupovati kruharice samo v občinskem fontiku, sicer se kaznujejo z globo 10 malih lir. Za obrt kruharice se lahko odloči ženska tudi brez moževega dovoljenja; nasprotno, moža

je treba imeti za njenega poroka, čeprav bi kak drug predpis temu nasprotoval. Noben drug meščan ali prebivalec mesta ne sme prodajati kruha razen kruharic in pekov (fornari). Ti smejo prodajati tisti kruh, ki ga sami spečejo. Osebe, ki stanujejo izven mesta, lahko prodajajo kruh kjerkoli brez kazni.« — Poleg kuharic imenuje predpis torej tudi peke, ki sicer niso imenovani nikjer drugje. Med njimi ni ostro začrtane meje. Mestni očetje so se morda zatekli h kruharicam zato, ker je bilo premalo pekov. Morda je bilo kruharic v mestu premalo, zato so smeli deželani brez kazni prinašati in prodajati kruh na trgu.

Drugih obrti tržaški statuti ne navajajo.

DRUGA SKUPINA: SVOBODNI POKLICI

Ta skupina ima za tretjino krajši seznam poklicev. Naj navedemo najprej *zdravnike*, čeprav je bil o njih že govor; spadali so v mestni upravni aparat. Navajamo jih le zato, da spoznamo še nekatera določila o tem poklicu v Trstu. Statuti določajo, naj se splošnemu zdravniku ne dá dovoljenja za delo, če ni doktor medicine. Drugim se sme dati tako dovoljenje le s pristankom nuncija, ki ga izvoli Veliki svet. To pomeni, da ni bilo vedno obvezno, da je bil službujoči zdravnik tudi doktor medicine. Dalje priporočajo statuti, naj se zdravniki ne menjajo tako pogosto kot prej, češ da se bodo le s primerno stalnostjo spoznali s temperaturo zraka in s težavami ljudi ter bodo zato zanesljiveje in bolj večje zdravili.¹⁸

Drugi poklic so *notarji*; le-teh sta bili v Trstu dve vrsti. Prva vrsta je delovala v sklopu mestne uprave, bili so torej plačani uradniki, druga vrsta je opravljala delo v privatni praksi. Tu bo govora o drugi vrsti notarjev.

Pogoj za delo notarja in za veljavnost njegovih dokumentov je bila potrditev njegovega notarskega privilegija po enem od mestnih vicedomov. Če je delal brez te potrditve, je moral povrniti strankam vso povzročeno škodo. Predpis o javnih notarjih nalaga notarju naslednje dolžnosti: 1. V svoj protokol mora zabeležiti vse poštene pogodbe. Ko je to opravil, mora na glas prebrati pogodbenikom in pričam vsebino napisane pogodbe. Na zahtevo strank mora napraviti in izročiti pravnomočne prepise. Kazen za prestopok znaša 10 lir globe. V primeru pa, da bi stranka ne hotela sprejeti naročenega predpisa, naj bo kaznovana z globo 5 lir. Poleg tega mora plačati notarju izdelavo prepisa. 2. Na prošnjo strank mora notar zapisati vse testamente

Zidar

in inventarje. Če bi tega ne naredil, se kaznuje (seveda, če ne predloži zadostnih opravičil) z globo 40 lir. Ovadah prejme polovico globe. 3. Notar naj ne prepíše dokumenta o odtujitvi kmečkega posestva, če v njem niso navedene točne mere.²⁰ Kazen za prekršek: 5 malih lir globe.

Notarjevi zaslužki so po statutu znašali: za zapis pogodbe 2 solda; za testament ali inventar 10 soldov, v času kuge 20 soldov; 20 soldov je prejel še za legalne prepise dokumentov (pooblastila o skrbništvu, najemi, oprostitev dolga itd.); za druge vrste dokumentov je prejel 20 soldov, če je šlo za vrednost do 4 mark,²¹ pri presežku te vrednosti je računal še po 1 sold več od vsake naslednje marke; za prepis testamenta in inventarja je prejel 3 male lire, če je bila zapuščina vredna manj kot 50 dukatov;²² pri vrednosti zapuščine med 50 in 100 dukati je računal 6 malih lir, pri vrednosti preko 100 dukatov je zaslužil 8 malih lir.

Iz predpisa je razvidno, da so notarji zapisane testamente polagali v vicedomski pisarni, kajti noben vicedom ni smel dovoliti notarju javnega prepisa testamenta, če ga ni ta tudi napisal. Prepis se je moral napraviti v vicedomski pisarni, na njenem oknu ali v njeni bližini in le v prisotnosti vicedoma; ta je moral original po prepisu spraviti spet v arhiv. Če pa sta vicedom ali notar to določbo prekršila, sta plačala 50 lir globe. Če je notar umrl, so morali mestni sodniki in pa providurji izročiti njegove spise drugemu notarju dobrega slovesa. Tega so iskali predvsem med pokojnikovimi sorodniki po očetovi liniji, nato šele med svaki in drugimi sorodniki, končno med najboljšimi prijatelji. Če med temi niso našli nikogar, so zbrali vse dobre notarje in žrebali. Izžrebani je dobil pokojnikove spise in protokole. Če je pokojni notar zapustil svoje spise drugemu notarju, se oblasti tej izročitvi niso upirale.²³ Spisi, prepisi in dokumenti določenih, izžrebanih ali po dednem pravu pooblaščenih notarjev so veljali za zakonite.

Tudi *ribiče* štejejo statuti med svobodne poklice. Meščani ali prebivalci mesta, ki so bili ribiči in ribarili kjerkoli, so morali ujeti ribe pripeljati v Trst, razen ob nezgodi na morju ali če pripeljane ribe ne bi bile sveže, ker so ribarili predaleč. Tudi tujci, ki so ribarili v tržaškem morju, so smeli svoj plen prodajati le v Trstu. Nihče ni smel kupovati rib za preprodajo. Ribiči so jih morali tri ure prodajati v ribarnici, šele potem so jih smeli nositi po mestu in po ozemlju. Ribe so veljale za sveže, če so jih ribiči prodajali na dan ulova ali največ en dan po ulovu. Ceno določajo statuti le za tunino. Libra

tunine je stala 1 sold ali 2 beneška beca. Trebušni del je imel višjo ceno: 1 sold in pol ali 3 beneške bece za libro. Drugim ribam so določili ceno sodniki in provizorji vsake štiri mesece v sporazumu z ribiči. Pri tem so pazili, da niso določili prenizkih cen (zaradi ribičev), pa tudi ne previsokih (zaradi kupcev). Upoštevali so tudi ceno rib v bližnjih mestih, npr. v Miljah in Kopru. Tako določeno ceno je zapisal občinski pisar v svojo knjigo, za kar so mu ribiči plačali 8 soldov. Globo 3 lir je plačal tisti ribič, ki je prodajal po višji ceni. Ovadah je zaslužil pol zneska in so mu verjeli, da je le imel eno samo pričo.²⁴

Statuti govore tudi o poklicu *mornarjev*. Toda iz besedila se vidi, da ne gre za mornarje kot težake, kot fizične delavce, marveč za lastnika ali lastnike ladje. Predpis o njih ima predvsem finančni značaj, zakaj njegova določila se nanašajo samo na carino. Vsak mornar, ki v mestnem pristanu ali kjerkoli na tržaški obali vkreca kakršnokoli blago zato, da bi ga odpeljal dalje, mora plačati mitničarju po en sold od vsakega tovara (pod besedo tovor — salma, somma — razumejo tvorci statuta težo, ki jo lahko nosi en konj, t. j. 400 beneških liber). Če bi naložil (natovoril) na konja, kobilo, vola, kravo, osla ali oslicu, naj enako plača po en sold od glave. Carine so oproščene tiste barke, ki prevažajo usnje ali sveže živalske kože za potrebe mesta Trsta, in tiste, ki prevažajo v tujino proizvode mesta ali ozemlja Trsta, kot na primer olje, vino in sadje. Meščani in prebivalci Trsta, ki na ladje nalagajo kakršnokoli blago iz lastne posesti, so carine oproščeni.²⁵

Denar, ki so ga mestni očetje pridobili s carino, so uporabljali za čiščenje pristanišča. Statut poudarja, da je bila carina uvedena prav zaradi tega.

Ker imajo *solarji* izrazito sezonsko in od vsakega drugega poklica drugačno delo, jih bomo obravnavali posebej, čeprav jih statuti obravnavajo skupaj s koloni in to v predpisu, ki je prav kolonom posvečen. Določila predpisa, ki pridejo v poštev za so-

Pek

Zdravnik

larje, so naslednja: »Vsi tisti, ki bodo tuje solarne obdelovali na pol (od tod tudi enačenje s koloni) ali na drugačen delež, morajo ostati podnevi in ponoči, dokler je v tistem letu mogoče pridobivati sol. Svoj poklic morajo opravljati vestno, pridno in zvesto. V vsem času dela v solarnah morajo biti oproščeni službe mestne straže. Solarji ne smejo prodajati soli v solarnah, niti je odvažati iz solarn z namenom, da bi jo prodajali; ne smejo dovoliti, da se sol odnaša, niti prizanašati tistemu, ki bi jo odnašal brez dovoljenja njihovega gospodarja. Za prekršek je veljala globa 25 malih lir. Ovaduhu je verjeti, če ima eno pričo, in zasluži pol zneska globe.«²⁶

Pričakovali bi, da bomo zvedeli o solarjih kaj več. Tako pa je razvidno le, da so bili spolovinarji, oziroma, da so delali tudi na drugačne deleže. Prav zaradi tega jih kljub vsebinsko drugačnemu delu predpis izenačuje s koloni. O teh je govor samo v zvezi z vinogradi, čeprav se mimogrede omenjajo tudi druge kmečke posesti. Zaradi reda, ki ga navajajo za njihovo delo, si oglejmo vsa določila, ki se tičejo kolonov: »Kdor bi najel vinograd ali kako drugo kmečko posest, da bi jo obdeloval na pol, naj dela vestno; trte naj obreže pred mesecem februarjem, jarke in zidove naj očisti in popravi pred marcem, trte naj priveže na kole pred aprilom, vinograd naj okoplje pred julijem. Vse to naj napravi na svoje stroške in po gospodarjevi dobronamerni volji. Za prekršek teh določil plača 8 malih lir globe in za tisto leto izgubi svoj delež pridelka. Tega mora izročiti najemodajalcu. Vsa omenjena določila veljajo tudi v primeru dednih fevdov.«²⁷ V predpisu, ki prepoveduje uporabo privatnih zaporov, je o kolonih še rečeno, da vsakdo lahko aretira in izroči v občinsko ječo kmečke kolone in kmete, ki mu ne plačajo najemnin ali dohodkov, seveda če so ti kmetje in koloni na delu v vinogradih ali posestvih na ozemlju občine Trst.²⁸

Drugega ni v omenjeni knjigi. Važno je poudariti delovni red, ki ga navajajo statuti,

ker se je tako zakoreninil, da se je v vsej tržaški okolici ohranil do danes.

Knjiga statotov nadaljuje s *hlapci* in *deklami*. Hlapec in dekla sta nastopila svojo službo po dogovoru z delodajalcem. Kaže, da je v pogodbi bil vedno tudi rok za trajanje službe, zakaj pred potekom tega roka nista smela brez vzroka zapustiti službe. Kdor je tak vzrok imel, ga je moral navesti mestnim sodnikom, ki so ga lahko edini opravičili. Kdor je zapustil službo brez vzroka, je bil na svoje stroške zaprt v občinskih zaporih. Če ni imel denarja za vzdrževanje, je dobil od javnih organov 12 unč težak hlebec kruha in zadostno količino vode. Takšnega hlapca ali dekla ni smel nihče jemati v službo brez dovoljenja prejšnjega gospodarja. Kazen za prekršek je znašal 25 lir. Vsak gospodar se je moral pred najetjem hlapca ali dekla najprej informirati, če je prej služil ali služila pri drugem gospodarju. Če bi ne mogel nič ugotoviti, naj se z bodočo dekle ali hlapcem pogodi v prisotnosti mestnih sodnikov, zakaj edino tako ne plača globe. Hlapec in dekla nista smela zamenjati, posoditi, zastaviti, prodati, založiti in plačati ničesar brez dovoljenja svojega gospodarja. Kdor je kaj kupil ali vzel na posodo, v zastavo itd. od hlapca ali dekla, je bil kaznovan z globo 25 lir.²⁹ Dolžnosti hlapcev in dekel statuti ne navajajo, ker so morali gotovo ves dogovorjeni čas biti na voljo gospodarju za vsa dela.

Preostaneta še poklica *prostitutk* in *zvodnic*. Tržaški statuti ju sicer tolerirajo, vendar ju uvrščajo med uredbe kriminalnega zakonika. Prostitutke in zvodnice niso smele stanovati nikjer drugje, kot v javni hiši ali bordelu, ki je bil med občinsko palačo in pristaniškimi vrati. Če je kriminalni sodnik zvedel, da katera teh žensk prebiva drugje, jo je ukazal v spremstvu mestnih straž s poveljnikom in trobento na čelu odpeljati do bordela. Če tega ni storil, je bil obsojen na 10 lir globe. Nobena prostitutka ali zvodnica se ni smela okrasiti z zlatim ali pozlačenim pasom, sicer so jo obsodili na 10 lir globe. Od tretjega zvonjenja stražarskega zvona do prvega zvonjenja pri sv. Justu moški niso smeli v bordel. Kogar so v tem času tam zasačili, so kaznovali z globo 10 lir.³⁰

Notar

Ribič

TRETJA SKUPINA: TRGOVCI IN KRAMARJI

Kot mornarje, solarje in kolone tako tudi trgovce in kramarje obravnavajo statuti v četrti knjigi. Nekaj odstavkov o njih je sicer tudi v drugih knjigah, vendar vedno v zvezi z mestnimi upravnimi ali kontrolnimi organi. Tako npr. so kramarji (Bottegari ali apothecari)

cari) imenovani v predpisu o mestnih provizorjih ter v zakonu o sleparstvu. Temelj za vprašanje trgovcev in kramarjev pa je predpis o trgovcih in trgovskem blagu, ki ga prinaša 4. knjiga. Pri tem predpisu pa so zopet upoštevani obrtniki in ljudje drugih poklicev. Kaj pravi? »Nihče pod nobenim pogojem ne sme kupiti ali si kako drugače prisvojiti stvari, ki so bile prinesene ali pripeljane na prodaj v Trst, razen v naslednjih krajih: Ribe se naj kupujejo v ribarnici, meso v mesariji, žito, rž, oves, proso, čičerka, bob in druge vrste žitaric ter sočivje v občinskem stariju ali fontiku. Kruh, kokoši, petelin, golobi, piščanci, jajca, drva, sadje, zelenjava in blago druge vrste se naj kupujejo ali drugače pravično prisvojijo na občinskem trgu, ki je omejen s kamnitimi mejniki. Stvari, ki so bile v Trst pripeljane z ladjami, je dovoljeno prodajati v pristanišču ali v pristaniških vratih. Vsaka stvar, ki stane 2 solda ali manj, se lahko kupi kjerkoli. Nihče ne sme kupiti ali odnesti domov in nato preprodajati kako vrsto blaga, če to ni bilo pred tem vsaj eno uro razstavljeno na trgu ali na drugih prej omenjenih krajih, razen v primeru, če bi kupec lahko dokazal, da je za isto blago dal že prej predujem ali pa ga plačal v celoti. Meščan ali prebivalec mesta (tu so mišljeni mestni trgovci), ki je kupil in pripeljal ali dal kupiti in pripeljati po kopnem ali po morju iz več kot 40 milj oddaljenih krajev kakršnokoli blago, ga mora tri dni prodajati na drobno vsakemu drugemu meščanu, ki bi ga od njega zahteval, in to po isti ceni, po kateri je blago kupil brez pribitka stroškov, pa čeprav je tisto ceno plačal pred davnim časom (seveda, ko je bil denar več vreden) na katerikoli strani sveta. Prodajni čas treh dni je seveda veljal tudi za blago, pripeljano po morju v Trst, razen v primeru, če bi prisegel, da je kupil blago za lastno rabo in ga ne bo prodajal.

Če bi nastal dvom o resnični ceni, morajo sodniki zapriseči prodajalca in kupca in vse tiste, ki bi o ceni kaj vedeli. Če bi prodajna cena ne ustrezala kupni, se je prodajalec kaznoval z globo tolikokrat, kolikokrat je bilo to potrebno. Globa za prekrške proti temu predpisu je določena na 5 lir; polovico je pospravil ovaduh, čigar ime so obdržali v tajnosti. Krivca je lahko obsodil en sam mestni sodnik brez procesa, potem ko ga je poklical samo enkrat.³¹

Vse to je veljalo samo za tržaške trgovce. Videti je, da je bila mestna uprava do trgovcev zelo obzirna, kajti redko kje srečamo sankcije tako milega značaja; globa 5 lir ni bila velika, pa tudi ton predpisa je zelo zmern. Še bolj zmerni so bili nasproti tujim

Prodajalec jestvin

trgovcem, ki se jih obravnava na koncu predpisa. O njih pravi določilo: »Nočemo, da bi tujci zapadli pod ta predpis, razen v primeru, če bi bili prej z njim seznanjeni in bi ga prekršili.«³² Torej obzirnost nad vse.

SKUPNE POTEZE VSEH TREH SKUPIN

Vemo že, da so vsi navedeni predpisi zelo nepopolni. Ko pogledamo tudi druga poglavja gospodarskega zakonika, t. j. četrto knjigo statotov, vidimo, da izpolnjujejo zakonodajalci, kjer je mogoče, posamezne predpise s tem, da dajo trgovcem, obrtnikom in ljudem s svobodnimi poklici neke skupne poteze, po katerih sodijo, da so si podobni, če ne enaki. Iz te ugotovitve je treba delno izvzeti ljudi s svobodnimi poklici, ki nimajo enakih možnosti kot drugi dve skupini. Delno zaradi tega, ker npr. ribičev ni bilo mogoče popolnoma izvzeti. Predvsem je treba poudariti, da je v vsakem predpisu govor o tem, da mora določeni obrtnik, trgovec ali meščan z drugim poklicem pošteno opravljati svoje delo. To priča, da so tržaški zakonodajalci predpostavljali, da so ljudje nepošteni, ali vsaj to, da postanejo nepošteni takrat, ko se jim nudi priložnost goljufati ali kako drugače prevarati svojega bližnjega.

Gojitelj ostrig

Solar

Kmet

Kosec

Iz te predpostavke izhaja vsekakor predpis o sleparstvu, eden najostrejših predpisov vsega gospodarskega zakonika. Ta predpis predvideva za notarja, ki bi napisal sleparsko pismo ali dokument, krvno kazen izgube desne roke.³³ Pod isti predpis spadajo še ponarejevalci denarja in tisti, ki vrednost denarja zmanjšujejo s tem, da zmanjšujejo njegovo težo z obrezovanjem (circumcisio ali tonsura). Poleg tega spadajo pod ta predpis v glavnem vsi obrtniki in trgovci. Naj navedemo, kar predvideva predpis za gostilničarje: »Nihče naj ne kvari vina, ki ga prodaja, s tem da mu primeša vodo ali drugo tekočino. Kazen znaša 25 lir. Poleg tega naj izgubi tudi vino, ki pripade tržaški občini, in povrne kupcu škodo. Isto naj se zgodi s tistim, ki je to opravil pred prodajo in ni obvestil kupca. Če bi te globe ne mogel plačati, naj bo na voljo kapitanu, da ga kaznuje z bičanjem ali z mučenjem.«³⁴ Isti odstavek tega predpisa poudarja, naj se tako zgodi tudi s tistimi, ki bi pokvarili kakršnokoli tržno blago.³⁵ Toda naslednji odstavek je še ostrejši: »Kar se tiče sleparskih mer in uteži, ukazujemo, da se kaznuje s 50 lirami vsak trgovec, kramar, obrtnik, krčmar, gostilničar, mlinar ali torklar, pri katerem bi našli v žitnici, skladišču, kramariji, krčmi, gostilni, mlinu, torkli ali mesnici sleparske tehtnice, mitre, libre ali drugačne vrste goljufivih mer ali uteži. Kazen naj se izreče vsakokrat, ko bi se to zgodilo.«³⁶ Predpis dovoljuje mestnim providurjem, redarjem in dacarju za uteži in mere, ki ga navadno imenujejo »dacar pravice«, iskati sleparske mere in uteži. Če se je kaj takega našlo, so morali inkriminirani predmet odnesti kriminalnemu sodniku, kjer so krivca obtožili. Sodnik je moral krivca poklicati, ugotoviti, ali je bila mera

ali utež najdena pri njem, jo preizkusiti in ga kaznovati z omenjeno globo.³⁷ Z isto globo so kaznovali trgovca, kramarja, krčmarja in vsakega prej omenjenih v primeru, če uradnikom niso hoteli izročiti mer in uteži v kontrolo, a so jih v njegovi prisotnosti razbili.³⁸ Dacarjem in občinskim redarjem je bilo dovoljeno mere in uteži kontrolirati tudi tako, da so iz kupčevih rok lahko vzeli kupljeno blago, seveda preden ga je ta odnesel, ga stehali ali izmerili. Če se je izkazalo, da je bil kupec opeharjen, so prodajalca kaznovali z 10 lirami. Z isto globo so kaznovali tudi kupca, ki ni dovolil, da bi kontrolirali kupljeno blago. V predpisu o sleparstvu se tudi poudarja, da morajo biti vse mere in uteži pečatene z občinskim pečatom. Kazen za prekršek, pa čeprav je bila mera ali utež pravična, je znašala 5 lir.³⁹ Predpis o mestnih provizorjih poudarja še to, da so provizorji dolžni »delati red med mesarji, obrtniki, krčmarji, gostilničarji, trgovci, kramarji, mlinarji in torklarji.« Vsi ti so morali imeti pravične mere in uteži, pečatene z občinskim pečatom in ne prodajati pokvarjenega ali ponarejenega blaga. Prekrške so morali takoj prijaviti mestnim sodnikom; ti so poskrbeli za kaznovanje krivcev. Za pokvarjeno ali ponarejeno blago so sodniki določili, da se sežge ali vrže v morje.⁴⁰ Neko določilo istega predpisa daje možnost providurjem, da pokličejo izvedence, ki ugotove, ali je bilo meso, ki so ga prodajali mesarji, užitno.⁴¹ O vinu smo že ugotovili isto. Morda so izvedence uporabljali tudi za drugo blago.

Temelj tržaške pravice so bili v mnogih primerih ovaduhi. Toda ne samo v obravnavanih primerih. Brez ovaduhov se je namreč redko kdaj ugotovil zločin že zaradi pomanjkanja krepke policijske ustanove. Pri tem izvzemamo mestne redarje in dacarje, ki so bili že po svoji funkciji neke vrste policaji. Toda tudi nje tretira predpis kot ovaduhe. Če je, recimo, tak redar ali dacar ugotovil, da ima trgovec ali obrtnik nepravilne mere, je lahko fungiral za ovaduha in prejel nagrado, ki je bila v najslabšem primeru polovica globe. Proti enim človeškim slabostim je predpis izrabljajal druge, ki pa so navadno dosegle pozitiven učinek. Ovaduhstvo je cvetelo v opisanih primerih verjetno bolj kot v drugih primerih, saj so bili v prvih primerih ovaduhi naravnost potrebni.

Do drugačnih zaključkov ne bi prišli niti takrat, ko bi primerjali ali navajali predpise raznih redakcij tržaških občinskih statotov, zakaj predpisi se skorajda niso spremenili. Tako bi nam Szombotelyjeva ali Kandlerjeva izdaja statotov povedala popolnoma vse tako kot izdaja statotov po G. B. Fongariniju.

Trgovec

Kramar

OPOMBE

1. Statuta inelytae civitatis Tergesti per... Ferdinandum I... et per... Carolum VI... imperatorem... ultimo loco confirmata et in quatuor libros distincta. Una cum Arciducalibus Austriacae domus Principum declarationibus, reformationibus, moderationibus, decretis et literis, duplici, latino scilicet, et italico idiomate conscripta. Utini, MDCCXXVII. Typis Jo: Baptistae Fongarini publici Tergestinae Civitatis Tipographi. Liber Primus. Rubrica 15, str. 60—61. — 2. Istotam, Liber primus, rubrica 14, str. 58—59. — 3. Istotam, rubrica 25, str. 82—85. — 4. Liber quartus, rubrica 2, str. 280—285. — 5. Poglavlje o velikem vinskem dachu v 4. knjigi (gl. op. 4) določa, da se ima za prodajo na debelo vsaka količina od pol urne navzgor; količine od pol urne navzdol so imeli za prodajo na drobno. — 6. V Trstu je veljal 1 sold 2 črna beca oziroma 12 bagatinov ali perperjev ali malih denarjev, ki so jih imenovali tudi soldini. Če torej velja boca vina 3 bece ali 18 bagatinov, pomeni, da se je vino prodajalo po en sold in pol beca ali 216 soldov urna. — 7. Statuta inelytae civitatis Tergesti... Liber primus, rubrica 26, str. 84—91. — 8. Istotam, knjiga IV, str. 281—282. Od vina, ki ga je prodajal po 18 bagatinov oziroma po 3 črne bece ali poldrugi sold, je gostilničar plačeval 48 soldov in 8 bagatinov dacha za urno 144 boc. Če je torej gostilničar plačal vino po 8 lir (160 soldov) urno in če je k ceni vina prištel še 48 soldov in 8 bagatinov, je od urne vina zaslužil 7 soldov in 4 bagatine. Pri tem niso vštetni stroški za prevoz. To pomeni, da je bil njegov čisti zaslužek pri ceni 8 lir za urno nekaj manjši. Ker pa je cena 8 lir za urno maksimalna, moramo z gotovostjo računati, da je njegov zaslužek znašal nekaj več. Če je vino prodajal po 2 beca oziroma 12 bagatinov, je dacharju plačeval 52 soldov in 8 bagatinov. Če ga je vino stalo v tem primeru 5 lir (100 soldov) urna, je bil njegov zaslužek 17 soldov in 8 bagatinov (brez stroškov prevoza). Tudi v tem primeru je cena za vino maksimalna. Za vse vmesne prodajne cene vin se je dac določil po zgoraj omenjenem razmerju. Zanimivo je, da se je gostilničarju bolj splačalo prodajati cenejša vina. — 9. Statuta, Liber primus, rubrica 28, str. 92—93. — 10. Ib., liber quartus, rubrica 5,

str. 282—285. — 11. Obe železi sta služili prvenstveno dacharju za kontrolo polovnjaka pa tudi gospodarjem oljk za kontrolo mere v prvem in drugem polovnjaku; merjenje je bilo namreč v obeh primerih obvezno. — 12. Statuta, liber primus, rubrica 30, str. 94—97. — 13. Ib., rubrica 31, str. 98—99. — 14. Ib., rubrica 32, str. 99—101. — 15. Ib., rubrica 33, str. 100—101. — 16. Ib., rubrica ultima (42), str. 134—135. — 17. Zakon o testamentih in drugih zadnjih voljah na str. 170—171 druge knjige statotov ima tudi naslednje določilo: »Si quis pauperibus, vel pauperibus Christi reliqueri, non addito de cuius loci pauperibus senserit, volumus tale legatum deberi hospitali S. Justi, in quo degunt pauperes...« Torej je bil tudi kruh, ki so ga zaplenili zaradi tega, ker je bil premalo pečen, izročen »pauperibus Christi«, to je »Hospitali S. Justi, in quo degunt pauperes«. — 18. Statuta, liber primus, rubrica 29, str. 92—95. — 19. Ib., rubrica ultima, str. 134—135. — 20. Latinski tekst se glasi: »Notarius non redigat in publicam formam instrumentum alienationis praedii rustici, nisi addito numero perticarum...« Redigere v publicam formam prevajamo v »prepisati«. Original je namreč ostal v notarjevem protokolu. Prepis pa so stranke uporabljale v javnosti. To pomeni, da je bil prepis javna oblika originala. Kar se pa tiče števila »perticarum«, naj omenim, da je bila »pertica« posebna dolžinska mera, ki je npr. v Piranu ohranjena. »Numerus perticarum« je torej točna mera nekega posestva. Pertiko so namreč rabili ne samo za tekstil, ampak tudi za zemljišča. — 21. V Trstu je 1 marka veljala 8 malih lir. — 22. Nisem še mogel točno ugotoviti, koliko je veljal v Trstu ducat. — 23. Statuta, liber primus, rubrica 24, str. 80—85. — 24. Ib., rubrica 27, str. 90—92. — 25. Ib., liber quartus, rubrica 10, str. 294—296. — 26. Ib., rubrica 11, str. 296—297. — 27. Ibidem. — 28. Ib., liber tertius, rubrica 26, str. 258—259. — 29. Ib., liber quartus, rubrica 14, str. 298—299. — 30. Ib., liber tertius, str. 250—251. — 31. Ib., liber quartus, rubrica 15, str. 298—301. — 32. Ibidem. — 33. Ib., rubrica 18, str. 244—245. — 34. Ib., str. 246—247. — 35. Ibidem. — 36. Ibidem. — 37. Ibidem. — 38. Ibidem. — 39. Ibidem. — 40. Statuta, liber primus, rubrica 11, str. 54—55. — 41. Ibidem.

